

Završni izvještaj za znanstveni projekt 01.10.2016. - 01.10.2018.

1. OPĆI PODACI O PROJEKTU	
1.1. Broj projekta	ZP UNIRI 8/16
1.2. Naziv projekta	HR: UTJECAJ TERORIZMA NA IZRAVNA INOZEMNA ULAGANJA U TURIZAM
	EN: IMPACT OF TERRORISM ON FOREIGN DIRECT INVESTMENT IN TOURISM
1.3. Ciklus prijave projekta	2. ciklus
1.4. Trajanje projekta	2 godine
1.5. Voditelj projekta	Doc.dr.sc. Maja Nikšić Radić
1.6. Istraživački tim	Doc.dr.sc. Daniel Dragičević, Marina Barkidija, mag.oec.; mag.ing.logist.

2. OPISNI DIO IZJEŠTAJA O PROJEKTU

2.1. Znanstvena postignuća tijekom istraživanja (max. 6000 znakova)

(navesti znanstvena postignuća te ih staviti u korelaciju s planom istraživanja u prijavi projekta i primjedbama recenzentata)

U skladu s postavljenim ciljem istraživanja, u prvoj godini je provedeno desk istraživanje vezano uz problematiku terorizma, turizma i izravnih inozemnih ulaganja u turizam (IIU-T) u kojem su sudjelovali svi članovi tima te je nastao rad pod naslovom *The tourism-led terrorism hypothesis-evidence from Italy, Spain, UK, Germany and Turkey*. Znanstvena postignuća u prvoj godini trajanja projekta odnose se na istraživanje vezano uz pomoćnu hipotezu koja glasi da terorizam samo kratkoročno utječe na ponašanje turista zbog čega se investicijske odluke ulagača u turizam ne mijenjaju u kratkom roku. Obzirom da su prvi rezultati istraživanja provedeni na primjeru odabranih zemalja dokazali da terorizam nema uvijek nužno utjecaj na turizam, postoji opravdanost za nastavak istraživanja i testiranje uzročne veze između terorizma i IIU-T ciljem dokazivanja glavne hipoteze. Važno je istaknuti kako je kod pojedinih zemalja dokazano da postoji prisutnost 'tourism led terrorism' hipoteze što je u skladu i s najnovijim istraživanjima (Goldman & Neubauer-Shani, 2017).

U radu pod naslovom *Does Terrorism have a Limited Impact on International Investments in Tourism? Some Theoretical Considerations* sudjelovala je samo voditeljica projekta. U radu je proveden detaljan pregled dosadašnjih teorijskih i empirijskih istraživanja vezanih uz predmetnu tematiku kao uvod u postavljene ciljeve istraživanja u drugoj godini trajanja istraživanja.

U drugoj godini istraživanja voditeljica projekta i doc.dr.sc. Daniel Dragičević objavljuju rad pod naslovom *Terrorism as Security Challenge in Tourism Development* te dokazuju značajnu negativnu malu korelaciju između međunarodnih dolazaka turizma i incidenata terorizma samo za jednu od promatranih zemalja, Tursku. Prva tri provedena istraživanja usko su u skladu s postavljenom glavnom hipotezom projekta: negativan utjecaja terorizma na izravna inozemna ulaganja u turizam je upitan.

Iako je plan istraživanja uključivao i dio panel analize već krajem prve godine, ista se provela u drugoj godini trajanja projekta obzirom da je članica projektnog tima drugi semestar trajanja projekta bila na porodiljnom dopustu. Na izradi panel analize i rada pod naslovom *Does terrorism affect FDI in tourism: evidence from panel data* sudjelovali su svi članovi tima (asistentica M. Barkidžija Sotošek radila je pregled literature, docent D. Dragičević prikupljao je i analizirao sekundarne podatke dok je voditeljica projekta provela metodološku analizu). Spomenuti rad još je uvijek u postupku recenzije. U radu je istražen kauzalni odnos između terorizma i izravnih stranih ulaganja u turizam na primjeru panela od 50 zemalja za razdoblje od 2000. do 2016. godine. Za pouzdanost rezultata istraživanja u analizama uključene su i dodatne kontrolne varijable - broj međunarodnih dolazaka turista po glavi stanovnika, KAOPEN indeks i BDP po glavi stanovnika. Glavni cilj je bio sagledati ovo pitanje iz perspektive koja tvrdi da terorizam ne utječe na IIU u turizam. Istraživanje je koristilo ekonometrijske tehnike kao što su test jeidničnih korijena, Grangerov test uzročnosti u sklopu VAR modela, analizu varijance i funkciju impulsnog odziva unutar postavki panela. Na temelju provedenog istraživanja utvrđeno je da terorizam ne utječe na izravna inozemna ulaganja u turizam. Rezultati istraživanja su na tragu novijih istraživanja vezanih uz predmetnu tematiku (Steiner, 2010; Nikšić Radić, Barišić, 2018.) koji su ukazali na upitnost negativnog učinka terorizma na III u turizmu. Glavni doprinos ovog rada je što se po prvi puta, prema saznanju autora, kvantitativnom metodologijom analizira povezanost između IIU u turizam i terorizma na panelu zemalja. Drugi doprinos ovog rada je što ne uzima kao postulat nužnost negativnog utjecaja terorizma na IIU u turizam. Treći je doprinos, prema mišljenju autora i najvažniji, što rezultati istraživanja ukazuju na činjenicu da, unatoč širenju raznih nacionalističkih i populističkih istupa diljem svijeta koja pozivaju na zatvaranje granica zbog straha od širenja terorizma putem migracijskih kanala, terorizam ne utječe na IIU u turizam. Terorizam je postao jedna od prijetnji današnjice s kojom se život dalje normalno odvija bilo u smislu turističkih kretanja ili u smislu ulaganja u turizam te ga tako treba i tretirati.

Posljednji dio istraživanja predviđen u sklopu ovog projekta odnosio se na utvrđivanje teorijski relevantnih odredica koje uz terorizam utječu na izravna inozemna ulaganja u turizam. Taj je dio istraživanja odradila voditeljica projekta, a kao rezultat nastao je rad pod naslovom *Terrorism as a determinant of attracting foreign direct investment in tourism: panel analysis*. Ovaj je rad također još u postupku recenzije. Cilj ovog rada je bio istražiti da li je terorizam jedna od značajnih odrednica koja utječe na donošenje investicijskih odluka inozemnih ulagača u turizam na primjeru panela od 50 zemalja za razdoblje od 2000. do 2016. godine. Uz terorizam, istraživao se značaj još triju teorijski značajno utemeljenih odrednica privlačenja IIU u turizam – prijašnja razina IIU u turizam, razina BDP-a te broj dolazaka inozemnih turista. U radu je korišten system-GMM estimator za dinamičku analizu panela. Rezultati istraživanja ukazali su na to da terorizam nema signifikantan učinak na priljev IIU u turizam dok prijašnja razina IIU u turizam, razina BDP-a te broj dolazaka inozemnih turista snažno utječu na budući priljev IIU u turizam. Glavni doprinos ovog rada je što, prema saznanju autorice, ne postoji kvantitativno istraživanje koje promatra terorizam kao odrednicu privlačenja FDI u turizam. Sigurnosne i preventivne mjere usmjerene protiv terorizma omogućiti će daljnji nesmetani razvoj turizam koji

neminovno zahtijeva privlačenje inozemnih ulagača kao jednog od stupova održivog razvoja globalne ekonomije (fDi Intelligence, 2017).

Kompletnim provedenim istraživanjem ostvareni su ciljevi projekta i dokazana je kako glavna tako i pomoćne hipoteze.

2.2. Ostvarena mobilnost članova istraživačkog tima (max. 4000 znakova)

(elaborirati ulogu mobilnosti za projekt)

2.3. Diseminacija rezultata istraživanja (max. 4000 znakova)

(naznačiti dostupnost rezultata istraživanja javnosti posredstvom mrežne stranice Fakulteta, te ostale načine javne prezentacije)

Provedena je i diseminacija rezultata istraživanja. Prije svega rezultati istraživanja dostupni su javnosti posredstvom mrežne stranice Fakulteta za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu, a voditeljica projekta prezentirala je projekt i na svojem web profilu na Research Gateu. Svi članovi projektnog tima objavljene radove ističu na svojim UNIRI profilima, Crosbiju te Google Scholaru. Rezultati su također javno dostupni u časopisima Journal of International Studies te Almatourism - Journal of Tourism, Culture and Territorial Development. Određeni rezultati istraživanja prezentirani su javnosti u sklopu konferencije 4th Biennial International Congress Tourism & Hospitality Industry 2018: Trends and Challenges održane u travnju 2018. godine u Opatiji. Rezultate istraživanja voditeljica je projekta uredno prezentirala i studentima u sklopu sljedećih kolegija: Izravna inozemna ulaganja i turizam, Međunarodna ekonomija, Globalizacija i održivi razvoj te Ekonomika EU i turizam. Rezultati su prezentirani i Erasmus studentima u sklopu kolegija Foreign direct investment and tourism. Naposljetku, rezultati projekta su prezentirani i javnosti na samom Fakultetu po završetku prve godine trajanja projekta.

2.4. Obranjene doktorske disertacije (max. 2000 znakova)

(uz navođenje disertacije elaborirati kako je disertacija vezana uz projekt)

2.5. Popis znanstvenih radova

2.5.1. Podaci o radu

(opis bibliografske jedinice, max. 500 znakova)

Nikšić Radić, M., Dragičević, D., Barkidžija Sotošek, M.: The tourism-led terrorism hypothesis—evidence from Italy, Spain, UK, Germany and Turkey, Journal of International Studies, Vol. 11, No. 2, 2018, pp. 236-249 (rad indeksiran u SCOPUS-u, Q2).

(znanstveni doprinos, max. 1000 znakova; naznačiti i elaborirati znanstveni doprinos rada u realizaciji ciljeva projekta)

Glavni doprinos ovog rada je što se po prvi puta, prema saznanju autora, testira 'tourism-led terrorism' hipoteza na primjeru pojedinih odabranih zemalja. U redu su korištene mjesečne vremenske serije za razdoblje od 2001(1) do 2015(12). Obzirom da je rast broja turističkih dolazaka usko vezan uz rast IIU-T testiranje spomenute hipoteze preduvjet je realizacije cilja istraživanja tj. utvrđivanja utjecaja terorizma na IIU-T i utvrđivanja temeljnih odredica koje, uz prijetnju terorizma, utječu na donošenje konačne investicijske odluke inozemnog ulagača. Rezultati istraživanja doveli su do zaključka kako je uz 'terrorism led tourism' hipotezu koja je dokazana na primjeru Španjolske i Italije moguće govoriti i o 'tourism led terrorism' hipotezi koja je dokazana na primjeru Turske, UK i Njemačke. U prilog testiranoj hipotezi govore i najnoviji rezultati WTTC, (2017) - turizam je unatoč terorizmu na globalnoj razini u 2016. godini rastao za 3%.

2.5.2. Podaci o radu

(opis bibliografske jedinice, max. 500 znakova)

Dragičević, D., Nikšić Radić, M., Grbić, L.: Terrorism as Security Challenge in Tourism Development, 24th Biennial International Congress Tourism & Hospitality Industry 2018: Trends and Challenges, University of Rijeka, Faculty of Tourism and Hospitality Management, April 26-27, 2018

(znanstveni doprinos, max. 1000 znakova; naznačiti i elaborirati znanstveni doprinos rada u realizaciji ciljeva projekta)

Glavni doprinos ovog rada očituje se u procjeni povezanost između terorizma i turizma za odabrane mediteranske zemlje (Španjolska, Francuska, Hrvatska i Turska). Godišnji (1995-2016) i mjesečni podaci (2011M01 do

2016M12) korišteni su iz UNWTO, Eurostat i baze podataka o globalnom terorizmu. Na temelju provedenih istraživanja, rezultati su pokazali prisutnost male pozitivne korelacije između međunarodnih dolazaka turista i ukupno stradalih terorističkih napada na Španjolsku i umjerene negativnosti za Tursku. Podaci za Francusku i Hrvatsku nisu pokazali statistički značajnu povezanost. Statistički značajna negativna malena korelacija između međunarodnih dolazaka turizma i incidenata terorizma određena je samo za Tursku. Dobiveni rezultati pridonose boljem razumijevanju veze između terorizma i turizma i time pridonose realizaciji ciljeva ovog projekta.

2.5.3. Podaci o radu

(opis bibliografske jedinice, max. 500 znakova)

Nikić Radić, M., Barišić, M.: Does Terrorism have a Limited Impact on International Investments in Tourism? Some Theoretical Considerations, *Almatourism - Journal of Tourism, Culture and Territorial Development*, Vol 9, No 17, 2018, pp. 153-164.
Rad indeksiran u WOSCC - Emerging Source Citation Indeks)

(znanstveni doprinos, max. 1000 znakova; naznačiti i elaborirati znanstveni doprinos rada u realizaciji ciljeva projekta)

Znanstveni doprinos ovog rada vidljiv je u tome što istraživači prepoznaju turizam, IIU i sigurnost kao tri vrlo međusobno povezana pojma. U interesu je mnogih zemalja privlačenje stranih ulagača, što je osobito prevladavajuće u zemljama u razvoju. Istodobno, 21. stoljeće obilježavaju velike promjene u smislu sigurnosti, utječući na izgled suvremenog međunarodnog terorizma. Terorizam ima mnogo izravnih i neizravnih utjecaja, pod utjecajem je masovnih medija, odražava se na promjene u obrascima ponašanja modernih turista, uključujući kretanje turističkih tokova kao i tokove IIU u turizam. Provedeno istraživanje usko je u vezi sa samim ciljem istraživanja jer su istraživači proučavanjem dostupne literature došli do zaključka kako nije moguće a priori generalizirati negativan utjecaj terorizma na IIU u turizam i isto potkrijepili brojnom argumentacijom.

2.5.4. Podaci o radu

(opis bibliografske jedinice, max. 500 znakova)

(znanstveni doprinos, max. 1000 znakova; naznačiti i elaborirati znanstveni doprinos rada u realizaciji ciljeva projekta)

2.5.5. Podaci o radu

(opis bibliografske jedinice, max. 500 znakova)

(znanstveni doprinos, max. 1000 znakova; naznačiti i elaborirati znanstveni doprinos rada u realizaciji ciljeva projekta)

2.5.6. Podaci o radu

(opis bibliografske jedinice, max. 500 znakova)

(znanstveni doprinos, max. 1000 znakova; naznačiti i elaborirati znanstveni doprinos rada u realizaciji ciljeva projekta)

2.5.7. Podaci o radu

<i>(opis bibliografske jedinice, max. 500 znakova)</i>
<i>(znanstveni doprinos, max. 1000 znakova; naznačiti i elaborirati znanstveni doprinos rada u realizaciji ciljeva projekta)</i>
2.5.8. Podaci o radu
<i>(opis bibliografske jedinice, max. 500 znakova)</i>
<i>(znanstveni doprinos, max. 1000 znakova; naznačiti i elaborirati znanstveni doprinos rada u realizaciji ciljeva projekta)</i>
2.5.9. Podaci o radu
<i>(opis bibliografske jedinice, max. 500 znakova)</i>
<i>(znanstveni doprinos, max. 1000 znakova; naznačiti i elaborirati znanstveni doprinos rada u realizaciji ciljeva projekta)</i>
2.5.10. Podaci o radu
<i>(opis bibliografske jedinice, max. 500 znakova)</i>
<i>(znanstveni doprinos, max. 1000 znakova; naznačiti i elaborirati znanstveni doprinos rada u realizaciji ciljeva projekta)</i>
2.5.11. Podaci o radu
<i>(opis bibliografske jedinice, max. 500 znakova)</i>
<i>(znanstveni doprinos, max. 1000 znakova; naznačiti i elaborirati znanstveni doprinos rada u realizaciji ciljeva projekta)</i>
2.5.12. Podaci o radu
<i>(opis bibliografske jedinice, max. 500 znakova)</i>
<i>(znanstveni doprinos, max. 1000 znakova; naznačiti i elaborirati znanstveni doprinos rada u realizaciji ciljeva projekta)</i>

2.5.13. Podaci o radu

(opis bibliografske jedinice, max. 500 znakova)

(znanstveni doprinos, max. 1000 znakova; naznačiti i elaborirati znanstveni doprinos rada u realizaciji ciljeva projekta)

2.5.14. Podaci o radu

(opis bibliografske jedinice, max. 500 znakova)

(znanstveni doprinos, max. 1000 znakova; naznačiti i elaborirati znanstveni doprinos rada u realizaciji ciljeva projekta)

2.5.15. Podaci o radu

(opis bibliografske jedinice, max. 500 znakova)

(znanstveni doprinos, max. 1000 znakova; naznačiti i elaborirati znanstveni doprinos rada u realizaciji ciljeva projekta)

2.5.16. Podaci o radu

(opis bibliografske jedinice, max. 500 znakova)

(znanstveni doprinos, max. 1000 znakova; naznačiti i elaborirati znanstveni doprinos rada u realizaciji ciljeva projekta)

2.5.17. Podaci o radu

(opis bibliografske jedinice, max. 500 znakova)

(znanstveni doprinos, max. 1000 znakova; naznačiti i elaborirati znanstveni doprinos rada u realizaciji ciljeva projekta)

2.5.18. Podaci o radu

(opis bibliografske jedinice, max. 500 znakova)

(znanstveni doprinos, max. 1000 znakova; naznačiti i elaborirati znanstveni doprinos rada u realizaciji ciljeva projekta)

2.5.19. Podaci o radu

(opis bibliografske jedinice, max. 500 znakova)

(znanstveni doprinos, max. 1000 znakova; naznačiti i elaborirati znanstveni doprinos rada u realizaciji ciljeva projekta)

2.5.20. Podaci o radu

(opis bibliografske jedinice, max. 500 znakova)

(znanstveni doprinos, max. 1000 znakova; naznačiti i elaborirati znanstveni doprinos rada u realizaciji ciljeva projekta)

2.6. Novo prijavljeni znanstveni projekti (max. 2000 znakova)

(kojima se nastavlja ili proširuje istraživanje projekta iz ugovora)

Nastavno na ovaj projekt 2018. godine prijavljen je i novi projekt kojim se proširuje ovo istraživanje pod nazivom Migracije kao spona između turizam i terorizma i vodi se pod brojem ZP UNIRI 8/18. Cilj ovog projekta je istražiti i analizirati utjecaj migracija na terorizam i turizam kao spona globalnih geopolitičkih odnosa razvijenih zemalja i zemalja u razvoju. Istraživanje će se provesti u dva smjera. Prvim dijelom istraživanja će se na panelu odabranih zemalja ispitati kointegracijska i uzročna veza između terorizma i turizma, terorizma i migracija te migracija i turizma. Drugi dio istraživanja će, također na istom panelu zemalja, istražiti koje su to osnovne odrednice koje uz terorizam i turizam utječu na migracije.

Rezultati istraživanja doprinjet će u prvom redu znanstvenom području ekonomije. Očekuje se da će rezultati istraživanja biti primjenjivi u teorijskom smislu kroz unaprjeđenje teorijsko utemeljene spoznaje o migracijama kao sponi između turizma i terorizma te u aplikativnom smislu kroz razradu adekvatne i sveobuhvatne metodologije empirijskog istraživanja potencijalnog utjecaja turizma i terorizma na migracije, ali i prepoznavanje osnovnih odrednica koje uz terorizam i turizam utječu na migracijske odluke.

2.7. Ostali rezultati istraživanja na projektu (max. 2000 znakova)

(tiskanje znanstvene monografije, organiziranje okruglog stola, rasprave, sekcije, radionice na temu projekta ili njegovog dijela)

Kao neposredni rezultat realizacije ovog projekta nastupila je i ideja za predlaganje novog kolegija pod nazivom Turizam, terorizam i migracije kojeg će studenti slušati već u akademskoj godini 2018./2019. Cilj kolegija je studente upoznati s internacionalizacijom dva najveća izazova 21. stoljeća, terorizmom i migracijama, i njihovom povezanošću s turizmom, europskom politikom na spomenutim područjima te ih uvesti u kritičko razumijevanje uloge migracija kao spona između terorizma i turizma. Usko vezano uz ovaj projekt studente će se upoznati s uzrocima, korijenima i procesom internacionalizacije terorizma, utjecajem terorizma na turizam, političkim instrumentima u borbi protiv terorizma te ulogom migracija kao spona između turizma i terorizma.

3. OBRAZLOŽENJE IZVJEŠTAJA O TROŠENJU FINACIJSKIH SREDSTAVA

(max. 2000 znakova)

(odnosi se na eventualna odstupanja u odnosu na planiranu strukturu troškova)

Projekt je raspolagao budžetom od 15.800 kn. Nakon završetka projekta neutrošeno je ostalo 811,79 kn. Obzirom da je članica projektnog tima u prvoj godini trajanja projekta bila na porodiljnom dopustu, došlo je do promjene u strukturi troškova te su školu primjenjene ekonometrije dva člana tima pohađala prve godine (planirano za drugu godinu), dok se nabava baza podataka realizirala u trećem semestru ciljem korištenja što novijih vremenskih serija (planirano za prvu godinu). Planirani budžet vezan uz bazu podataka FDI Intelligence preraspodjeljen je na usluge prijevoda i lekture. Putni

troškovi vezani uz odlazak na ljetnu školu znanstvene komunikacije preraspodjeljeni su te je asistentica Marina Barkidija Sotešek pohađala edukaciju vezanu uz Vektorske autoregresijske modele i pripadne tehnike.

4. OSTALE NAPOMENE

Datum

13.10.2018.

Voditelj projekta

Doc.dr.sc. Maja Nikšić Radić